

TYPEWALK SIBIRIEN

En studie av typstilar i siffror för portnumrering i nordöstra Norrmalm, det så kallade “Sibirien”.

Genom mitt intresse för arkitektur och konsthistoria har jag tänkt mig utforska och studera de portnummer som finns i mitt närområde i stadsdelen Sibirien. Min idé är att finna på flera olika stilar från det senaste 150 årens bostadsbyggande. Jag inser att möjligheten att sätta namn på typsnittet som används är minimal. Förhoppningen är att finna några fina stilexempel på typografiska siffror från olika arkitekturepoker.

För att placera siffrornas olika stilar har jag valt att beskriva de kulturhistoriska flöden och inspirationskällor under byggnadernas samtid.

JAG BOR I kvarteret Ingemar 13 vid Roslagstull som fått namnet av malmgården Ingemar-Hof som låg på samma plats under 1700-talet (Fogde Gärd, Lindhagen Suzanne m.fl., 1988). Hela området var av lantlig karaktär till så sent som 1920-talet och var i stort sett inte en bebodd del av Stockholm. Stadsplanen för Norrmalm fastställdes 1879, en utveckling från den ursprungliga stadsplanen från 1600-talet. Vasastan »dit man kom via Vasagatan« bebyggdes och blev en del av Stenstaden Stockholm.

Området Sibiren ligger begränsat mellan Sveavägen i väst och Vallhallavägen i öst. Från Cederdalsgatan i norr till Odengatan i söder. Sibiren fick sitt namn för att det ligger “bortom all ära och redlighet” och var det område där de fattigaste bodde i tillfälliga hyreskaserner då man inte kunde bygga ut staden fort nog. Ett par längor från denna tid finns bevarade vid Cederdalsgatan.

Direkt efter att stadsplanen fastlades 1879 påbörjades utbyggnaden av Stockholm och stadsdelen bebyggdes snabbt med tegelhus kort därefter. Längs efter esplanaden Odengatan byggdes förnämre byggnader medan strax bakom, norr om, byggdes tillfälliga hyreskaserner av trä 1880-1900, där nu endast ett fåtal byggnader finns bevarade än idag från. Vasastan var ända till 1970 talet ett arbetarområde med fabriker och bryggerier (Bergman Jan, 2005).

HUSNUMRERINGARNA i Stockholm utgår från slottet.

ODENGATAN 42

Bild 1. 1885, tidig Jugend.

Referens till nutida typsnitt; Clemethorpe.

MITT FÖRSTA STOPP är vid den vackra fasaden till huset Odengatan 42, bild 1. Huset är byggt 1885 av arkitekt K. Gyllencreutz & Widell (Fogde Gärd, Lindhagen Suzanne m.fl., 1988). Vid första anblick är dekorationerna så pass överdådiga att det kan tas för nybarock. Från huset kan man se Gustav Vasa kyrka uppe vid Odenplan. Kyrkan stod klar 1906 och är byggd i den nybarockiska stil som var högsta mode under 1800-talets andra hälft och flertalet av de kringliggande husen byggdes i samma stil men när riksdagshuset slutligen stod klar ca. 1900 ansågs nybarocken vara omodern (<http://sv.wikipedia.org/wiki/Nybarock>). De sirliga siffrorna skvallrar om en mer romantisk och lättare stil. De bredpennetecknade glyferna ter sig nästan för lätta. Dekorationerna vid port 42 är hämtade från nybarock såväl som den allt populärare Jugendstilen.

NYBAROCKEN var en stil-mässig tillbakagång till barocken som präglas av rikt smyckade fasader med ornament, tinnar och torn.

ODENGATAN 50 & SVEAVÄGEN 116

Bild 2. Jugendstil 1900 tal.

EFTER 1900 BYGGDES modernare hus i försiktig jugendstil. Vid porten, bild 2, på sida 2, hittar jag ett vackert prov på konstformen. Huset ligger i hörnet paradgatan Sveavägen-Odengatan och byggdes 1916-17 av arkitekt S. Kjellberg (Fogde Gärd, Lindhagen Suzanne m.fl., 1988). Byggnaden visar idag inte några

NÄRMARE 1880-1900 inspirerades många arkitekter av nationalromantiken. En nationalistisk gren ur ny-klassicismen. Man skulle vurma för en glorifierad nationalhistoria och romantisera kring vikingar och skogstroll var på modet. Carl Larsson målar den kritiserade Midvinterblot åt Nationalmuseum. Byggnader som Stockholms Stadshus står klart 1923.

fler prov på stilen annat än i portarna. Här låg biografen Röda Lyktan i vilken det nu är aktionshall.

Jugend var en konstform som utvecklats från Arts- and Crafts rörelsen i England till Österrike och Belgien sedan sent 1800-tal och även går under benämningar som Art Nouveau och Art Deco. Den spanska och ryska benämningen är Modernism (<http://sv.wikipedia.org/wiki/Modernism>) vilket skulle antyda en ny konstform. Gemensamt var att man ville bryta sig fri från klassiskt och historiskt styrda gällande regler och mallar. Markant för stilen var influenser från växtriket med vackert sirliga former och glasarbeten. I Sverige var det ingen större åtskillnad mellan nationalromantik och jugend och de kan därför vara svåra att utskilja. Jag tycker ändå att jag hittat några fina exempel på byggnaderna kring Odengatan, Sveavägen och Birger Jarlsgatan 113.

ROSLAGSGATAN 32

Bild 3. Skyltning från 1903. En vacker butiksfrent som fått stå kvar. Bo Berndals Boberia från 1994 anammar stilen utmärkt.

Ytterligare ett vackert exempel på jugenderan eller den mer amerikanska Art Deco stilen, är portnummret på bild 3. Byggnadsår 1883-84, arkitekt J. A. Vall. (Fogde Gärd, Lindhagen Suzanne m.fl., 1988). En vacker butiksfrent som än idag delvis fungerar som butiklokal. Eftersom butiken är fristående kan nummerskylten och övriga fronten ha tillkommit senare. Den ljusgrå, romerskt kolonnrandiga dekorationen passar den nyklassicistiska stilen (<http://sv.wikipedia.org/wiki/Nyklassicismen>). De flagnande förgyllningen av siffrorna påvisar tidens gång men utan att kännas tungt eller dystert.

NÅGOT HÖGRE UPP på Sveavägen (norrut) finner jag nummer 138, bild 4. Byggnadsår 1936-37, arkitekt B Hedvall. (Fogde Gärd, Lindhagen Suzanne m.fl., 1988). Huset är ett praktfullt exempel på den svenska funktionalismen eller "funkisen". En rörelse som helt förkastade de traditionella konstformerna var en fortsättning ur Modernismen. En av de främsta företrädarna kom att bli arkitekt Gunnar Asplund som i och med i Stockholmsutställningen 1930 blev

SVEAVÄGEN 138

Bild 4. Funkisepoken, 1937.

Ett typsnitt klart inspirerat av DIN Schriften
Neuzeit Grotesk från samma tid.

en av funkisens förkämpar. Från porten till Sveavägen 128 kan man se Stockholms Stadsbibliotek (http://sv.wikipedia.org/wiki/Stockholms_stadsbibliotek), ett av hans sista klassicistiska verk men med bi-byggnader i funkisstil.

I efterkrigets Europa drog bland andra Paul Renner (Burke Christopher, 1998) nya erfarenheter. En rörelse uppkom utvecklades metodik och teorier om att systematisera och standardisera bland annat trycksaksproduktion en effekt av sans-serif typsnitt som tex. Univers med sitt nummersystem. På 138:ans runda portnummerskylt kan jag härleda siffrorna till att ha nära koppling till *Deutsches Institut für Normung* mer känt som DIN (http://en.wikipedia.org/wiki/Deutsches_Institut_für_Normung). En tysk standardiserings institution som skapade bland annat A4 formatet.

ANONYMT MEN TYDLIG

Bild 5.1 50-tal, Bild 5.2 40-tal, Bild 5.3 troligen 30-tal, Bild 5.4 70-tal

DETTA LEDER OSS till bilderna på i bild 5. En samling portnummer som kan representera något gemensamt. De flesta hus i Sibirien har inte en vacker skylt och även om de har det så sitter där ändå en liten fyrkant. En ruta som torrt proklamerar numret för porten.

Under mitten av 1900-talet kom strukturering, ordning och reglementen att genomföras i linje med grundtanken bakom DIN. Gatuskyltarna runt om i Stockholm var alla av olika karaktär i ålderdomlig tappning. För att ge en enhällig gatubild och standardisera gatuskyltningen började man på 1950-talet sätta upp de svart-vita gatuskyltarna vi har idag (http://sv.wikipedia.org/wiki/Gatunamn_i_Stockholm). Förmodligen enligt samma princip som gatuskyltsutbytet, har man reglerat hur numreringen på stadens portar ska se ut. En tydlig fyrkant med någon variation av sans-serif sitter väl synligt monterad även på den vackraste port. Förmodligen är dessa en stor hjälp för polis, brandkår och postverket, men detta har lett till en utarmning av det typografiska utrymmet till att uttrycka byggnadens epoktillhörighet. Något som det fattiga Sibriens hyresvärdar inte verkat bekymra sig alltför mycket om.

Det är varierande typsnitt på skyltarna varteftersom byggnaderna uppkommit men med samma resultat. Funktionalitet, utan större aspiration till konstnärlighet. Variationer på fet, kondenserad grotesk får representera huset i en prydlig och väl angiven plats på fasaden.

JAG HAR HITTAT flertalet, vackra och intressanta siffror men valt att ge plats åt de jag finner mest estetiska tilltalande de med tydlig kulturhistoriskt uttryck.

Min grundidé har resulterat i en stort sortiment stilprov men att jag trots det funnit färre skyltar med en tydlig historisk referens än vad jag hoppats och att det har varit svårt att fastslå vilken konstnärlig era dessa har uppkommit från. Detta inte helt beroende på att ett par siffror, löstagna ur sitt typsnitt, utan bokstavsreferens, utan mer av att arkitekturen kring Sibirien inte har ett särskilt utpräglat uttryck. Jag har fått härleda byggnadsår ur Stockholms Stadsmuseums byggnadsinventering och sedan därur dra slutsatser om tidperiodens stilar och influenser. Efter att ha läst på om områdets relativt korta historia är det inte överraskande att finna att de flesta hus är byggda kring 1900. Här stod bara träkåkar i lantlig miljö inte så många år innan.

Jag har funnit att det klassiska byggnadstilarna och konstformerna med dess konstnärliga dekorationer har försvunnit och det uppkom ett nytt tankesätt där det primära syftet är funktionalitet. Även nyligen byggda hus med hög estetik når inte fram med sin numrering. Det kan göras mer för portarna i Sibirien.

SVERIGES motsvarighet till DIN är SIS, Svenska Industrins Standardiserings-kommission som bildades 1929.

—

Referensmaterial

- Fogde Gärd, Lindhagen Suzanne m.fl., (1988), *Nordöstra Vasastaden, Byggnadsinventering*, Stockholm: Stockholms Stadsmuseum.
- Fogelström Per Anders, (1996), *Ur det försvunna*, Stockholm: Bonniers förlag.
- Bergman Jan, (2005), *Mina egna Stockholmspärlor – 70-talet i text och bild*, Stockholm: Norstedts.
- Tschichold Jan, (1995), *The New Typography*, The Regents of the University of California.
- Burke Christopher, (1998), *Paul Renner – The Art of Typography*, London: Hyphen Press.

Webbreferenser

- Nybarock – <http://sv.wikipedia.org/wiki/Nybarock>
- Jugend – <http://sv.wikipedia.org/wiki/Jugend>
- Nyklassicismen – <http://sv.wikipedia.org/wiki/Nyklassicismen>
- Modernismen – <http://sv.wikipedia.org/wiki/Modernism>
- Funktionalismen (arkitektur) – [http://sv.wikipedia.org/wiki/Funktionalism_\(arkitektur\)](http://sv.wikipedia.org/wiki/Funktionalism_(arkitektur))
- Gatunamn i Stockholm – http://sv.wikipedia.org/wiki/Gatunamn_i_Stockholm
- Deutsches Institut für Normung – http://en.wikipedia.org/wiki/Deutsches_Institut_für_Normung
- Svensk Industri Standard – http://sv.wikipedia.org/wiki/Svensk_Industri_Standard
- Stockholms Stadsbibliotek – http://sv.wikipedia.org/wiki/Stockholms_stadsbibliotek
- Typsnittet Clemethorp – <http://www.myfonts.com/fonts/gatf/clementhorpe/>
- Typsnittet Boberia – <http://www.myfonts.com/fonts/linotype/boberial/>
- Typsnittet DIN Neuzeit Grotesk – <http://www.myfonts.com/fonts/adobe/din-neuzeit-grotesk/>

Övriga resurser som varit till hjälp

- Svensson Erik G., m.fl., (2008), *Dokument Stockholm – Staden i tusen bilder*, Stockholm: Bokförlaget Max Ström.
- Wikström Jeppe, (1996), *Staden*, Stockholm
- de Jong Cees W., (2009), *A Visual History of Typefaces and Graphic Styles, Vol. 1 & 2*, Köln: Taschen.